

Nuorten aikuisten tarpeet ja asiantuntijoiden mahdollisuudet palveluiden suunnittelussa¹

Liisa Häikiö & Yrjö Kallinen

Tarkastelemme sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden suunnittelua Tampereen Tesomalla. Tampereen kaupunki on kehittänyt aluetta viime vuosina monin tavoin. Yhtenä pyrkimyksenä on ollut tesomalaisten nuorten ja nuorten aikuisten tarpeisiin vastaaminen nuorten palveluita kehittämällä ja uusia toimintamalleja luomalla. Ongelmana on ollut se, että nuoria aikuisia on vaikea tavoittaa ja he eivät hakeudu tarjolla olevien palveluiden piiriin. Nuorten palvelut viittaavat tässä yhteydessä monitoimijaisen verkoston tuottamiin, nuorten hyvinvointia vahvistaviin palveluihin. Ne ovat erilaisia laajasti ottaen vapaa-aikaan ja harrastamiseen suunnattuja palveluita, koulutukseen ja työllistymiseen sekä syrjäytymisen ehkäisyyn tähtääviä palveluita. Osa näistä on nuorille vapaaehtoisia palveluita, osa oikeuksiin ja velvollisuuksiin perustuvia palveluita (ks. Notkola ym. 2013; Aaltonen ym. 2015). Niissä työskentelee monenlaisia asiantuntijoita: nuorisotyöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä, koulukuraattoreita, erilaisia ohjaajia ja hanketyöntekijöitä, terveydenhoitajia, suunnittelijoita, työvoimaneuvoja ja niin edelleen. Lisäksi palveluita ohjaavat ja määrittävät niiden järjestämisestä vastaavat tahot.

1. Tutkimuksen ovat rahoittaneet Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA osana Asuinalueiden kehittämisohjelmaa (2013–2015), Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto Kaupungistuva yhteiskunta -ohjelmahausta (Ketterä kaupunki -hanke, päätösnumero 303491) ja Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalitieteiden tohtoriohjelma. Käsikirjoituksen kommentoinnista kiitämme teemanumeron toimittajia sekä ulkopuolista arvioitsijaa. OMAryhmän tutkijat ovat tarjonneet innostavan ja kriittiseen ajatteluun kannustavan ympäristön tutkimuksen toteuttamiselle. Suuri kiitos koko tutkimuksen mahdollistamisesta kuuluu suunnitteluprosessiin osallistuneille nuorille. Tampereen kaupungilla Oma Tesoma -hankkeen projektijohtaja Tanja Koivumäki on peräänantamattomasti auttanut ja tukenut meitä palvelujärjestelmän sokkeloissa sekä pyrkinyt vielä tutkimusprosessin päätyttyä löytämään ratkaisun nuorten palveluiden toteutukselle Tesomalla. Kesällä 2017 Oma Tesoma -hanke hakee avoimella kuulutuksella kansalaisjärjestöä, joka perustaisi alueelle yhteisökahvilan.

Haastattelimme Oma Verkko -tutkimushankkeessa vuonna 2013² etsivän nuorisotyön, kansalaisjärjestön ja nuorten omien verkostojen kautta tavoitettuja tesomalaisnuoria³. Tavoitteena oli tarkastella nuorten sosiaalista, taloudellista ja poliittista osallisuutta sekä ideoida nuorten osallisuutta vahvistava alueellinen palvelumalli. Tavoitteena oli tarkastella nuorten osallisuutta vahvistavia palveluita nuorten näkökulmasta. Nuoret ilmaisivat tutkimushaastatteluissa tarpeen täysi-ikäisille nuorille suunnatulle harrastus- ja ajanviettopaikalle. He korostivat nuorille avoimien alueellisten palveluiden merkitystä nuorten ongelmiin vastaamiseksi. Koska nuoret olivat niin vakuuttuneita asiastaan, innostuimme tutkimaan asiaa tarkemmin Oma paga -hankkeessa. Millaisen toimintatavan nuoret ajattelivat vastaavan alueella asuvien nuorten tarpeisiin, ja miten nämä ideat olisi mahdollista toteuttaa?

Otimme tutkimuksen perustaksi sosiaalisen innovaatioiden ajatuksen. Sosiaaliset innovaatiot ohjaavat tarkastelemaan sitä, miten yksilöt ja yhteisöt voivat osallistua yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen ja uusien toimintatapojen muotoiluun. Tavoitteena on uudenlaisten ratkaisujen, ideoiden, palveluiden ja sosiaalisten suhteiden luominen kansalaisten ja asiantuntijoiden välisessä yhteistyössä (Moulaert ym. 2010). Sosiaaliset innovaatiot ovat tärkeitä, koska niiden myötä palvelut vastaavat aiempaa paremmin niiden käyttäjien todellisiin tarpeisiin. Laajemmin tavoitteena on syrjäytettyjen ryhmien osallistumismahdollisuuksien ja sosiaalisten oikeuksien vahvistaminen sekä valtasuhteiden uudelleen muotoilu. Tutkimushankkeen tavoitteeksi muodostui se, että kokeilisimme käytännössä nuorten ideoimaa toimintatapaa yhteistyössä jonkin palveluntuottajan kanssa. Tätä emme saavuttaneet.

Suunnitteluprosessin myötä törmäsimme nuorten tarpeiden sekä palvelujärjestelmässä työskentelevien toimintamahdollisuuksien väliseen ristiriitaan. Ristiriita määritteli suunnitteluprosessia ja rajoitti sosiaalisesti innovatiivisten toimintatapojen ja ratkaisujen omaksumista. Tästä lähtökohdasta kysymme, mitkä ovat nuorten osallistumisen mahdollisuudet

2. OmaVerkko. Tesoman nuorten osallisuutta vahvistava palvelumalli -tutkimushanke (2013–2015) rahoittajana Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA.

3. Tutkimukseen osallistui pääosin täysi-ikäisiä nuoria, tosin muutama heistä oli vielä 17-vuotiaita tutkimuksen alkaessa. Kutsumme heitä tässä artikkelissa nuoriksi aikuisiksi ja nuoriksi.

paikallisten nuorten palveluiden suunnittelemisessa. Miten paikalliset nuoret tulkitsevat ja ymmärtävät erityisiä tarpeitaan ja omaa toimijuuttaan? Miten nuorten palveluissa työskentelevät asiantuntijat ymmärtävät ja tulkitsevat nuorten tarpeita ja toimijuutta palveluissa? Ja edelleen, minkälaisia esteitä ja mahdollisuuksia niiden kohdatessa syntyy, ja miten ne rajaavat sosiaalisesti innovatiivisia toimintatapoja?

Nuorten ja palveluissa toimivien kanssa yhteistyönä toteutettu suunnitteluprosessi näytti, miten sosiaaliin innovaatioihin perustuvia ideoita tai käytäntöjä on hankala integroida vallitseviin palvelukäytäntöihin. Tämä vastaa aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että paikallisten hyvinvointipalveluiden kehittäminen ja palvelujärjestelmän toimintaperiaatteiden muuttaminen sosiaalisten innovaatioiden periaattein ja keinoin on vaikeaa (Häikiö ym. 2017; Nieminen ym. 2014; Vehviläinen 2006). Tutkimuksen perusteella esitämme, että nuorten osallistuminen palveluiden kehittämiseen haastaa nykymuotoista palveluiden suunnittelua ja toteutusta monin tavoin. Nuorten tarpeita vastaavien, sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden aikaansaaminen edellyttäisi asiantuntijuuden ja nuorten toimijuuden ymmärtämistä uudella tavalla sekä resurssien ja vallan jakoa uusien periaattein. Palveluiden suunnittelun ja niiden toteuttamisen käytäntöjen uudistaminen on tarpeen erityisesti heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien nuoren osallisuuden ja toimijuuden vahvistamiseksi sekä nykyisten nuorten palveluiden kehittämiseksi.

Artikkeli etenee siten, että aluksi käsittelemme sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden suunnittelua. Keskitymme siihen, miten sosiaalisen innovaation ajatus muuttaa käsitystä toimijoiden välisistä suhteista. Tämän jälkeen esittelemme Tampereen Tesomalla toteutetun, tulkitsevaan politiikka-analyysiin perustuvan tutkimusprosessin, käyttämämme aineiston sekä kulttuurisia jäsennyksiä tarkastelevan analyysimme lähtökohdat. Artikkelin analyysiluvut jakautuvat kahteen osioon siten, että ensin tarkastelemme nuorten tulkintoja paikallisista tarpeista ja niiden merkitystä moottoripajan ja nuorisokahvilan suunnittelussa. Toiseksi tarkastelemme asiantuntijoiden käsityksiä palvelujärjestelmän mahdollisuuksista vastata nuorten paikallisiin tarpeisiin osallisuuden vahvistamiseksi sosiaalisesti innovatiivisin tavoin. Päättämme artikkelin pohdintaan siitä, miksi nuorten ideat osoittautuivat mahdottomiksi toteuttaa nykyisessä palvelujärjestelmässä ja millaiset kulttuuriset jäsennykset mahdollistaisivat sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden kehittämisen.

Sosiaaliset innovaatiot palveluiden suunnittelussa

Sosiaalisista innovaatioista on muodostunut Euroopan unionin ja monien jäsenvaltioiden jakama poliittinen visio 2000-luvun kuluessa, joskin sosiaalisten innovaatioiden ajatus on peräisin jo 1970-luvulta. Sosiaaliset innovaatiot liittyvät sosiaalipolitiikan uudistamiseen ja hyvän yhteiskunnan tavoittelemiseen, mutta myös taloudelliseen kriisiin ja talouskuriin perustuvaan politiikkaan (Grimm ym. 2013). Sosiaalisia innovaatioita tavoitellaan, koska niiden ajatellaan mahdollistavan paremmat palvelut vähemmin resurssein ja tehostavan palveluita kytkemällä asiakkaat osaksi palveluiden kehittämistä (Tarkiainen 2014).

Sosiaalisten innovaatioiden keskeinen lähtökohta on hyvinvointitarpeiden tunnistaminen paikallisten ihmisten omista lähtökohdista käsin ja näiden tarpeiden huomioiminen sekä yhteiskunnan toiminnassa että päätöksenteossa. Sosiaalisesti innovatiiviset aloitteet perustuvat ihmisten jakamiin jokapäiväisiin kokemuksiin ja niiden pohjalta luotuihin uudenlaisiin käytäntöihin (Manzini 2014). Niiden kehittämisessä keskeistä on yhteistyö arkipäivän kokemusten ulottamiseksi julkisiin palvelu- ja hallintakäytäntöihin (Häikiö ym. 2017).

Yhteiskunnalliset toimijat yksilöistä ryhmiin ja yrityksistä kansalaisjärjestöihin ja julkishallintoon ratkaisevat yhteistyössä konkreettisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ongelmia. Näin palveluiden käyttäjä ei ole ensi sijassa palvelun kohde, vaan hän on keskeinen toimija palveluiden uudistamisessa ja niiden toimeenpanossa (Strokosch & Osborne 2016). Tällöin uudenlaiset ratkaisut, ideat ja niiden mukaiset palvelut muodostuvat palveluiden käyttäjien ja asiantuntijoiden välisessä yhteistyössä (Djellah & Gallonj 2010). Ajatuksena on, että juuri tämä erilaisten ihmisten ja eri tahojen aktiivinen osallistuminen julkisten palveluiden kehittämiseen avaa uudenlaisen mahdollisuushorisontin ihmisten elämänlaadun ja hyvinvoinnin vahvistamiseksi.

Sosiaalisten innovaatioiden ajatus korostaa myös heikossa asemassa, usein vain palveluiden kohteina tai syrjäytyneinä pidettyjen ryhmien osallistumismahdollisuuksien laajentamista ja yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevien ihmisryhmien osallisuuden vahvistamista (Moulaert 2005). Esimerkiksi monella tavalla yhteiskunnan syrjässä elävät nuoret käyttävät paljon sosiaali- ja terveyspalveluita, jotka pyrkivät lisäämään heidän hyvinvointiaan ja mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan

(Aaltonen ym. 2015). Nuorille aikuisille kohdistetut hyvinvointipalvelut ovat suurelta osin asiantuntija- ja järjestelmälähtöisiä. Ne perustuvat kansallisiin lakeihin ja asetuksiin sekä paikallisiin käytäntöihin, joissa nuoret luokitellaan tarpeidensa mukaan oikeutetuksi tietynlaiseen sosiaaliturvaan ja velvollisiksi osallistumaan yhteiskuntaan ennalta määrättyin tavoin (Vehviläinen 2006).

Sosiaalisten innovaatioiden mahdollistaminen palveluissa esimerkiksi osallistavan palvelumuotoilun keinoin kohdistuu kyseiseen palveluun, mutta myös yksittäistä palvelua laajemmin yhteiskunnan rakenteiden, kulttuurin ja toiminnan muuttamiseen (Magerin 2009). Palveluiden yhteiskunnallinen merkitys laajenee yksittäisten ihmisten tarpeisiin vastaamisesta sosiaalisen muutoksen, esimerkiksi kestävästä kehityksen, aikaansaamiseen (Sangiorgi 2011). Sosiaaliset innovaatiot ja niiden mukaiset kehittämiskäytännöt haastavat vallitsevat toimintatavat. Ne tarjoavat kriittisen ja vaihtoehtoisen näkökulman yhteiskuntaan ja palveluiden uudistamiseen (Moulaert ym. 2013). Yhteisöjen ja ryhmien osallistuminen palveluiden kehittämiseen laajentaa sosiaalisten innovaatioiden mahdollisuutta toimia yhteiskunnallisen muutoksen ajurina. Esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja sosiaalisten liikkeiden osallistuminen luo mahdollisuuden laajentaa arkipäivän käytännöissä syntyneitä innovaatioita yksittäisiä käytäntöjä laajemmalle (Gerometta ym. 2005). Niiden kyky tunnistaa ja ratkaista ihmisten ja ihmisryhmien tarpeita ja ongelmia ei liity vain palveluiden kehittämiseen vaan tätä laajemmin osallistumismahdollisuuksien laajentamiseen ja sosiaalisten oikeuksien turvaamiseen (Moulaert ym. 2013, 15).

Alhaalta ylös muotoutuvien sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden pidemmän aikavälin kestävyys riippuu siitä, miten ne integroituvat sosiaalipolitiikan sääntelyjärjestelmiin ja taloudellisiin reunaehtoihin. Tätä rajoittaa se, että arkipäivässä tai yhteiskunnan marginaalissa syntyneitä ajatuksia ja ratkaisuja on vaikea integroida hallintakäytäntöihin tai kääntää institutionaalisiksi muutoksiksi (Häikiö ym. 2017). Eräänä syynä tähän on se, että sosiaalisesti innovatiiviset toimintatavat haastavat tavanomaisen ylhäältä alas suunnattavan palveluiden järjestämisen logiikan ja niille perustuvat käytännöt, normitukset sekä vallan ja vastuun jakosuhteet. Jos sosiaaliset innovaatiot eivät johda institutionaalsiin muutoksiin, lopputuloksilla voi olla rajattua merkitystä yksilöille ja heidän hyvinvoinnilleen. Tällöin muodostuvat käytännöt eivät kuitenkaan

ole siinä mielessä uusia, että ne tarjoaisivat uusia periaatteita palveluiden järjestämiseksi tai haastaisivat yhteiskunnallisia valtasuhteita. Sosiaalisesti innovatiivisten toimintatapojen haasteena on myös se, että ne ja niiden myötä syntyvien uusien ratkaisujen merkitys voidaan hallinnossa ja päätöksenteossa ymmärtää mahdollisuutena säästää julkisia varoja julkisia palveluita heikentämällä ja siirtämällä niitä ihmisten omalle vastuulle. Tämä on erityisen haitallista heikossa asemassa olevien ryhmien kuten ilman työtä ja koulutusta olevien nuorten osalta.

Nuorten aikuisten osallistuminen ja osallisuus

Nuorten aikuisten osallistumista palveluiden suunnitteluun on Suomessa tarkasteltu valtakunnallisissa kehittämishankkeissa, joissa tavoitteena on ollut luoda sosiaalisesti innovatiivisia palveluita paikallisesti. Hankkeissa on ollut tavoitteena vahvistaa nuorten mahdollisuutta osallistua kokemus- asiantuntijoina ja tätä laajemmin paikallisyhteisöjen jäsenenä (Vehviläinen 2006; Nieminen ym. 2014). Sosiaalisen innovaatio -ajattelun mukaisesti pyrkimyksenä on ollut samanaikaisesti parantaa nuorten palveluiden laatua ja vaikuttavuutta sekä nuorten yhteiskunnallista osallisuutta. Hankkeiden tulokset osoittavat, miten vaikeaa on saada aikaiseksi kestäviä sosiaalisia innovaatioita palveluiden suunnittelussa erityisesti palvelujärjestelmän toimintaperiaatteiden ja -mallien muuttamiseksi.

Tesomalla aloitimme tutkimuksen kartoittamalla nuorten käsityksiä tesomalaisnuorten arjesta ja palveluiden tarpeista ryhmähaastatteluin. Tesoman voi sanoa olevan tyypillinen suomalainen kaupungin laidalla sijaitseva lähiö. Sitä luonnehtii kaksijakoisuus niin, että yhtäältä asukkaat viihtyvät siellä ja arvostavat alueensa luonnonläheisyyttä, toisaalta aluetta leimaa korkea työttömyys, asukkaiden heikko taloudellinen ja koulutuksellinen asema, rakennusten rapautuminen sekä julkisten ja kaupallisten palveluiden väheneminen. Ryhmähaastattelujen aikana havaitsimme, että nuorten näkökulmasta tarjolla olleet julkiset ja kansalaisjärjestöjen nuorille suunnatut palvelut eivät huomioineet täysi-ikäisten nuorten tekemisen ja sosiaalisen yhdessäolon tarpeita eivätkä niiden merkitystä koulutukseen ja työelämään siirtymisen lähtökohtina (ks. Van Aerschoot ym. 2016a). Nuorten ajatus oli, että tesomalaiset nuoret tarvitsisivat alueella sijaitsevia toimintamahdollisuuksia, jotka vahvistaisivat harrastusmahdollisuuksia

sekä työhön ja koulutukseen sijoittumista. Tärkeää heille oli taitojen ja osaamisen kehittäminen omalla asuinalueella. Vastauksena näihin tarpeisiin he esittivät nuorten kahvilan ja moottoripajan perustamista Tesomalle. Kahvilassa nuoret korostivat yhdessäolon ja moottoripajassa yhdessä tekemisen merkitystä. Molempiin toimintatapoihin he ajattelivat liitettäväksi nuorten sosiaalipalveluita sekä työllisyys- ja koulutuspalveluita.

Näistä huomioista liikkeelle lähtien käynnistimme Oma Paja -jatkotutkimushankkeen nuorten osallistumisen tukemiseksi sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden suunnitteluun Tesomalla. Tulkitsevan politiikka-analyysin periaattein lähdimme tutkimaan ja tukemaan nuorten omaehtoisen osallistumisen mahdollisuuksia paikallisten nuorten palveluiden suunnittelemiseksi (Häikiö & Leino 2014; Wagenaar 2014; Yanow 1996). Tulkitseva politiikka-analyysi on lähestymistapa siihen, miten toimijat luovat ja tulkitsevat yhteiskunnallisten prosessien merkityksiä. Olimme kiinnostuneita kulttuurisista jäsennyksistä, jotka määrittävät nuorten ja hyvinvointipalveluissa toimivien asiantuntijoiden toimijuutta ja osallistumista nuorten palveluiden suunnitteluun. Olimme uteliaita sen suhteen, mitä nuorten käsitys heidän tarpeitaan vastaavasta toimintatavasta tarkkaan ottaen sisältäisi, miten se kietoutuisi nuorten tarvitsemiin palveluihin ja miten nämä ideat olisi mahdollista toteuttaa käytännössä.

Oletuksemme oli, että sosiaalisiin innovaatioihin pyrkivän toiminnan tulisi sosiaalisesti ja taloudellisesti muusta kaupungista eriytyneessä lähiössä perustua tähän elinympäristöön kiinnittyviin osallisuuden muotoihin. Osallisuuden määrittelimme koostuvan toisiinsa kietoutuvista sosiaalisesta, taloudellisesta ja poliittisesta ulottuvuudesta (Van Aerschoot ym. 2016b; Häikiö & Snellman 2017). *Sosiaalinen osallisuus* sisältää yhteisöihin ja sosiaalisiin verkostoihin kuulumisen koulussa, naapurustossa, harrastuksen tai muun mielekkään tekemisen parissa sekä merkitykselliset ihmissuhteet. *Taloudellinen osallisuus* puolestaan tarkoittaa turvattua toimeentuloa ja hyvinvointia. *Poliittinen osallisuus* merkitsee mahdollisuutta osallistua, sitoutua ja vaikuttaa ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan. Tesomalaisten nuorten toimintamahdollisuuksia määrittää vahvasti paikallinen osallisuus, jossa oman asuinalueen ja sille rajautuvien sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle ulottuvat osallistumisen mahdollisuudet ovat varsin rajattuja (ks. Van Aerschoot ym. 2016b; Häikiö & Snellman 2017). Heidän osallisuutensa määrittyy paikkaan kiinnittyvänä sosiaalisena osallisuutena. Sen sijaan heidän taloudellinen ja poliittinen osallisuutensa on vähäistä.

Tutkimuksessa sitouduimme ajatukseen siitä, että nuoria tukeva toiminta ja palvelut edellyttävät sen ymmärtämistä, että nuorilla on arvokkaita ja heille välttämättömiä paikallisia tiedollisia ja taidollisia resursseja. Samalla tunnistimme sen, että nämä paikalliset resurssit eivät aina ole hyödyllisiä nuorten omaa elinympäristöä laajemmin. Ne eivät välttämättä esimerkiksi hyödytä koulutukseen tai työelämään siirryttäessä tai eivät ole siirrettävissä toisille asuinalueille vaan voivat päinvastoin toimia omalle asuinalueelle kiinnittävinä voimina.

Tulkitseva politiikka-analyysi: Nuorten arki ja hallinnolliset käytännöt

Tutkimuksessa tavoitteena oli suunnitella paikallisen nuorten ryhmän kanssa heidän toiveidensa mukainen moottoripaja ja nuorisokahvila sekä edistää niiden toteutusta. Tämän vuoksi pyrimme nuorten prosessissa siihen, että tutkimukseen osallistuneet nuoret muodostaisivat motivoituneen suunnitteluryhmän, joka osallistuisi myöhemmin moottoripajan ja nuorisokahvilan toteuttamiseen yhteistyössä jonkun palveluita tuottavan tahon kanssa.

Suunnittelu alkoi helmikuussa 2014 ja päättyi elokuussa 2015. Prosessiin osallistui yksitoista 18–22-vuotiasta nuorta. Heistä suurin osa oli hankkeen alkaessa toisen asteen koulutuksessa, osa osallistui erilaiseen työllistämistoimintaan ja osa oli työttömänä. Prosessi kesti puolitoista vuotta, joten yksittäisten nuorten työllisyys-, koulutus- ja asumistilanne vaihteli prosessin aikana. Esimerkiksi yksi osallistuneista nuorista sai ensimmäisen lapsensa ja pari nuorta muutti pois Tesomalta. Prosessiin osallistuneista kukaan ei jäänyt kesken pois.

Nuoret tiesivät toisensa etukäteen, mutta mukana oli nuoria eri kaveripiireistä. Hankkeen edetessä pari nuorta toi mukaan ystäviään. Kaksi heistä oli maahanmuuttajaperheestä, mutta nuoret jakoivat yhteisen kulttuurisen taustan sillä tavalla, että valtaosa heistä oli asunut Tesomalla koko ikänsä. He olivat käyneet saman peruskoulun sekä viettäneet nuoruuttaan samoissa paikoissa ja samoissa tai samantapaisissa nuorisoporukoissa.

Nuorten suunnitteluryhmä keskittyi ideoimaan alueelle konkreettisesti moottoripajaa ja nuorten kahvilaa sekä määrittelemään niiden toiminnan periaatteita, käytäntöjä ja päämääriä. Tutkijat ja nuoret suunnittelivat

yhteistyössä hankkeen etenemisen, toimintatavat ja kulloinkin käsiteltävät aiheet. Kuukausittaisten tapaamisten ohella suunnittelu toteutui kahden viikonloppuleirin aikana. Lisäksi prosessin aikana järjestettiin kaksi ke-säretkeä ja päätösleiri, tutustumisretki yhden moottoripajan toimintaan, pop up -kahvila Tesomalla erilaisten tapahtumien yhteydessä sekä kaksi Nuorten Tesoma -tapahtumaa. Näissä tapahtumissa nuoret, tutkijat ja hankkeessa opinnäytetoitään tekevät opiskelijat kertoivat hankkeesta laajemmin alueen nuorille, muille asukkailla, viranhaltijoille sekä nuorten palveluissa työskenteleville.

Tutkimuksen aikana pyrimme myös löytämään yhteistyökumppanin kokeilun toteuttamiseksi. Kevästä 2014 lähtien kävimme useita erilaisia neuvotteluja palvelujärjestelmän toimijoiden kanssa nuorten ideoiden toteutuksesta. Niiden toteuttamisessa teimme yhteistyötä Tampereen kaupungin Oma Tesoma -hankkeen kanssa, jonka projektipäällikkö etsi aktiivisesti mahdollisuuksia suunnitelmien toteuttamiseksi ja toiminnan käynnistämiseksi Tesomalla. Tapasimme neuvotteluissa kolmannen sektorin ja Tampereen kaupungin palveluita tuottavia ja niiden järjestä-misestä vastaavia tahoja niin Tesomalla kuin laajemminkin Tampereella.

Lupaavimmaksi mahdollisuudeksi muodostui Tampereen kaupungin nuorten työpajatoiminnan hankintakilpailutusta valmisteleva prosessi. Osallistuimme ulkopuolisina asiantuntijoina kaupungin sisäiseen valmis-telutyöryhmään syksyllä 2014. Kerroimme ryhmässä nuorten suunnitte-luprosessin aikana esiin tulleita näkemyksiä. Lisäksi ryhmä pohti mahdol-lisuutta soveltaa moottoripajan ja nuorten kahvilan toimintamalleja niin, että Tesomalle muodostuisi satelliittiperiaatteella järjestettävä nuorten työpaja. Työpajat sijaitsevat muutoin lähempänä Tampereen keskustaa. Taloudellisesti tämä osoittautui kuitenkin mahdottomaksi. Työpajojen järjestämiseen liittyvään kilpailutukseen liitettiin kuitenkin lisäauseke, jossa sen voittanut taho sitoutui hakemaan Euroopan sosiaalirahastolta rahoitusta malliin perustuvalla kehittämissankkeelle Tesomalla.

Nuorten työpajatoiminnan kilpailutuksessa työpajojen tuottajaksi valittu kolmannen sektorin järjestöistä koostuva konsortio haki Euroopan sosiaalirahastosta rahoitusta Tesomalla toteutettavalle nuorisokahvila/ moottoripaja-hankkeelle alkuvuonna 2015. Autoimme hakemuksen tekemisessä luonnostellen siihen nuorten suunnitteluryhmän ideat ja toimintamallin sekä keskeiset perustelut näiden ideoiden merkityksestä

alueellisten nuorten palveluiden kehittämiseksi. Lopullisessa hakemuksessa nämä ideat muuttuivat, sillä ne oli sovitettu konsortion näkemykseen tavoiteltavasta toimintamallista. Esitetty hanke sai kielteisen rahoituspäätöksen kesällä 2015. Tutkimusprosessille tämä merkitsi sitä, että emme saaneet nuorten suunnitteluprosessin ideoita toteutukseen. Päätimme nuorten suunnitteluryhmän toiminnan elokuussa 2015 loppuleirillä ja nuorten Tuunaa Tesoma -alueen kehittämispäivillä järjestämään pop up -kahvilaan.

Artikkelin aineisto koostuu OmaPaja-hankkeen ja sen lähtökohtana toimineen OmaVerkko-hankkeen aikana prosessimaisesti kerätyistä aineistoista. OmaVerkko-hankkeesta sisällytimme tarkasteluun aineistokohdat, jotka liittyvät nuorten palveluiden suunnitteluun. Aineisto sisältää tesomalaisten nuorten ryhmä- ja yksilöhaastatteluja (2013–2014). Kaikkiaan Oma Verkko -haastatteluihin osallistui yhteensä 23 Tampereen Tesoman alueella asuvaa nuorta aikuista. Aineisto sisältää myös haastattelut OmaPaja-hankkeen osallistujien kanssa. Ne tehtiin yksittäin tai pareittain tutkimusprojektin loppupuolella (2015). Loppuhaastatteluja toteutettiin kahdeksan yhteensä 11 nuoren kanssa.

Aineisto sisältää myös OmaVerkko-tutkimushankkeessa kerätyt, nuorten palveluiden parissa työskentelevien asiantuntijoiden ryhmähaastattelut (2014). Näitä haastatteluja on viisi, osallistujia niissä oli yhteensä 24. He edustivat erilaisia ammatti- ja asiantuntijaryhmiä haastatteluteemojen (hyvinvointi, koulutus, koulutus ja työ, sosiaaliset verkostot sekä asuminen ja toimeentulo) mukaisilta toimialoilta. Heidän työnsä kiinnittyi erilaisiin hyvinvointipalveluihin, jotka pyrkivät tesomalaisten nuorten arjen ja hyvinvoinnin turvaamiseen. Ryhmähaastatteluissa laaja kirjo tamperelaisia nuorten hyvinvointipalveluiden toimijoita keskustelee Tesomalla asuvien nuorten tarpeista sekä nuorten palveluiden toiminnasta ja työntekijöiden toimintamahdollisuuksista niissä. Käytämme tätä aineistoa apuna, kun konkretisoimme moottoripajan ja nuorisokahvilan suunnitteluprosessissa tekemiämme havaintoja palveluiden järjestämistä ohjaavaan ja palvelujärjestelmää määrittävään institutionaaliseen logiikkaan.

Näiden aineistojen tulkintaa ja käsittelyä ohjaavat suunnitteluprosessin aikana tehdyt havainnot ja saadut kokemukset. Olemme kuvanneet suunnitteluprosessin kronologisesti huomioiden nuorten suunnitteluryhmän toiminnan, palveluissa toimivien kanssa käydyt neuvottelut sekä näiden prosessien yhteen kietoutumisen (Kallinen & Häikiö 2016). Pyrimme ymmärtämään nuorten arjen ja palveluiden käytäntöjä nuorten itsensä ja

asiantuntijoiden näkökulmista. Dokumentoimme prosessin päiväkirjana, tapahtumalistana, osapuolten kanssa käytyinä sähköpostikirjeenvaihtona, toimijoiden tekeminä asiakirjoina ja joidenkin keskustelujen (video) nauhoituksina. Aineisto sisältää myös luottamuksellista, tutkijoille tiedoksi saatettua materiaalia ja epävirallisia taustakeskusteluja eri osapuolten kanssa. Prosessin aikana keskustelimme keskenämme toistuvasti siitä, mitä olimme havainneet ja miten havainnot tulkitsimme. Kiinnitimme huomiota siihen, miten nuorten ryhmä toimi ja millaisia asioita nuoret pitivät tärkeänä sekä siihen, millaisina toimijoina nuorten palveluissa työskentelevät pitivät nuoria ja millaiset palvelu- ja toimintaratkaisut olivat heidän näkökulmastaan tavoiteltavia. Samalla mietimme näihin havaintoihin perustuen, miten viemme prosessia eteenpäin pitäen nuorten ryhmän innon yllä ja pyrkien luomaan yhteistyösuhteita palvelujärjestelmään.

Analysoimme tätä prosessia ottaen lähtökohdaksi nuorten ryhmän suunnitteluprosessin ja sen linkittymisen palvelujärjestelmätason neuvotteluihin. Tulkintaa ohjaa pyrkimys ymmärtää monivaiheista prosessia ja erityisesti sitä, miksi nuorten ideat osoittautuivat mahdottomiksi toteuttaa nykyisessä palvelujärjestelmässä, vaikka palvelusuunnittelussa sosiaaliset innovaatiot ymmärretään periaatteessa myönteisenä tapana kehittää palveluita. Tarkastelemme toimintarakennetta, jossa nuoret ja palveluiden asiantuntijat toimivat ja jossa moottoripajan ja nuorisokahvilan suunnittelu toteutui. Analysoimme niitä kulttuurisia jäsenyyksiä ja merkityksiä, jotka rakenteistavat toimintaa ja siihen liitettyjä käsityksiä välttämättömästä, toivottavasta ja tarpeellisesta (Häikiö & Leino 2014; Yanow 1996).

Konkreettisesti olemme analysoineet aineistoa kysyen, miten eri toimijat tulkitsevat nuorten tarpeet ja toimijuuden sekä nuorten palveluiden mahdollisuuden vastata niihin. Olemme peilanneet eri aineistojen perusteella syntyneitä havaintoja toisiinsa. Eri aineistojen havainnot vahvistavat toisiaan. Ne kuvaavat varsin yhdenmukaisesti nuorten ja asiantuntijoiden keskenään ristiriitaisia käsityksiä nuorten arjesta ja nuorten käyttämisestä palveluista. Kulttuuristen käsitysten ja merkitysten analyysi kertoo sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden luomisen mahdollisuuksista ja esteistä nuorten tulkitessa omia tarpeitaan sekä nuorten palveluiden asiantuntijoiden tulkitessa nuorten palveluiden mahdollisia toimintatapoja.

Nuorten tulkinta paikallisista tarpeista

Kun ajatus alueellisesta moottoripajasta tai nuorisokahvilasta sai itunsa ryhmähaastattelussa, nuoret tarkastelivat nuorten palveluita alueella asuvien nuorten tarpeista ja ongelmista käsin:

Nuori (N22): Mitä tesomalaiset nuoret tarvisi Tesomalle, että ne ei pyörisi enää pelkästään Länsellä [paikallisessa ostoskeskuksessa]? Ne nuoret, jotka ei käy esim. Nuorkalla.

Nuori (M17): Ne ei käy täällä [nuorisotalolla] sen takia, koska täällä niitten olemista rajoitetaan. Täällä ei voi olla niin vapaasti.

Nuori (N17): Joku nuorisokahvila, missä ei olisi niin tarkkoja sääntöjä, että ei saa poistua tupakalle, ei saa tulla kännissä, päihtyneenä sisälle minnekään

Nuori (M17): Eihän sekään toimisi, että olisi joku yleinen ryyppypaikka.

Nuori (N17): Joojoo, mutta et sinne ei kuitenkaan tulla ryyppää (...)

Haastattelija: Mitä muuta voisi olla kun se nuorisokahvila, mitä muuta tekemistä?

Nuori (N17): Jotain toimintaa siis nuorille. Jotain, ei nyt välttämättä mitään harrastustoimintaa, mutta jotain

Nuori (M17): Oikeasti, jotain työpaikkoja. No, jotain missä tehdä jotain, että siinä samalla voisi vähän ansaita rahaa.

(...)

Haastattelija: Tuossa on puhuttu esimerkiksi seinien maalaamisesta, että kunnostetaan asuntoja, niin voisiko olla

Nuori (M17): No jotakin just tällaista. Ja, jotakin järkevää tekemistä.

Haastattelija: Niin, jossain vaiheessa oli mietinnässä semmoinen, että nuoret voisi alkaa tehdä, auttaa lastenhoidossa tai käydä vanhuksille kaupassa tai tehdä jotain kunnostustöitä, niin miltä tämä kuulostaa? Rehellinen mielipide

Nuori (M17): Ihan ok, (...) tai, tietysti tommoiseen [ei] kai voi kaikkia nuoria ottaa sen takia, koska toiset on luotettavia ja toiset ei ole. Toiset tulee silloin kun niitä huvittaa, ja toiset tulee aina ja mitään kovin sitovaa se ei voisi olla.

Haastattelija: Onko sinulla jo mielessä miten sen voisi sitten toteuttaa?

Nuori (M17): No, tällainen nuorkkatyylinen puuhapaja, saisi rahaa vastaan käydä tekemässä jotain. Olisi jotain opastusta ja saisi jotain tehdä justinsa. Omaan mopoonkin, vaikka jotain osia, jotain korjailla (..) Siellä olisi joku, joka osaisi vähän ohjata ja. Että voisi tehdä kaikkea, vaikka käsitöitä ja niitä vaikka sitten kaupitella tai tehdä itselleen tai kaupitella jollekin vanhemmilleen. Tämän tyylinenkin voisi olla, ainakin kuvittelisin, että jätkilke se sopisi.

(Nuoret, ryhmähaastattelu 1, 17–21-vuotiaiden ryhmä.)

Ongelmaksi nuoret tunnistivat sen, että nuorilla ei ole mahdollisuutta toimia aktiivisesti omalla asuinalueellaan. Vapaa-ajan viettämisessä toimettomuus konkretisoituu ajan viettämisenä ja juomisena kaveriporukoissa. Elämää leimaa toimettomuus, koska Tesomalla ei ole työpaikkoja nuorille tai mahdollisuuksia kehittää työelämän edellyttämiä taitoja. Samalla haastatteluun osallistuneet korostavat sitä, että nuoret ovat erilaisia sen suhteen, miten he haluavat ja osaavat osallistua tai millaisia sääntöjä he osallistumisessaan noudattavat. Nuorten tarpeeksi he tunnistavat mahdollisuuden kokoontua yhteen, kehittää toiminnallisesti, omaehtoisesti ja ohjatusti tietojään ja taitojaan sekä ansaita rahaa.

Samat asiat korostuivat myös myöhemmin nuorten suunnitteluryhmän ideoissa. Suunnittelun alusta asti he korostivat sosiaalisen osallisuuden merkitystä. Nuorten ideoissa moottoripaja ja nuorisokahvila mahdollistavat nuorten omaehtoisen osallistumisen ja vastaavat erilaisissa elämäntilanteissa olevien nuorten erilaisiin tarpeisiin. Suunnitteluprosessin aikana ideat tietysti täsmentyivät. Olennaista kuitenkin on, että nuoret tulkitsivat tesomalaiset nuoret yhtäältä omaehtoisia valintoja arjessaan tekevinä toimijoina ja toisaalta puuttuvien työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan ehtojen määrittämänä ja rajoittamana ryhmänä (vrt. Farthing 2016). Nuorten suunnitelmissa moottoripaja ja nuorisokahvila vahvistaisivat nuorten omaehtoista toimijuutta ja poistaisivat työmarkkinoihin ja sosiaaliturvaan liittyviä, nuorten taloudellista osallisuutta heikentäviä piirteitä:

Meidän kahvila olisi päivisin alueen asukkaiden lounaskahvila ja illalla nuorisokahvila. Erityisesti kahvila toimisi tapaamis- ja ajanviettopaikkana nuorille. He voisivat sekä vain viettää aikaa että järjestää erilaisia aktiviteetteja: peli-, teema- ja elokuvailtoja, konsertteja, myyjäisiä, harrasteita ja niin edelleen. *Tesoman autopaja* toimisi päivisin asiakkaiden tilaustöitä tekevinä korjaamona ja iltaisin omaehtoisena tai ohjattuna harrastepaikkana. Nuoret voisivat remontoida siellä omia mopojaan tai autojaan. Myös alueella asuvat vanhemmat miehet, moottorikummit, voisivat opastaa nuoria. Lounaskahvila ja autopaja toimisivat päivisin työn ja koulutuksen yhdistävänä tuotantokouluna tai oppisopimus- ja osatutkintokoulutuksena. Iltaisin niissä korostuisi vapaaehtoistyö nuorilta nuorille -periaatteen mukaisesti. Nuoret osallistuisivat kahvilan ja autopajan toimintaan eri tavoin: vapaaehtoisina, osa- tai määräaikaisina työntekijöinä ja/tai oppisopimuksella tai vaikka harjoitteluissa. Niissä työskentelisi ohjaaja. Erityisesti kahvilassa mutta myös autopajassa vierailisivat säännöllisesti pop up -toimistoa pitävät sosiaali- koulutus- ja työelämäpalveluiden työntekijät.

Nuorten ideoimassa toimintamallissa virallisen koulutuksen ja sen mahdollistavien työmarkkinoilla tunnustettujen taitojen kehittäminen nousivat olennaiseksi osaksi nuorten osallistumista ja heidän tarpeisiinsa vastaamista. Samalla kahvilassa ja autopajassa korostui nuorten omaehtoisen toiminnan merkitys. Nuorten mallissa nuorten palveluissa työskentelevät ja alueen aikuiset raamittavat, tukevat ja mahdollistavat toimintaa. Aikuiset jakavat nuorten kanssa päätösvallan ja vastuun toiminnasta. Siinä missä tuotantokoulun virallinen puoli toimii sitä koskevien säännösten mukaan, nuoret näkivät oman aktiivisuuden keskeisenä autopajan ja kahvilan suunnittelussa, organisoinnissa, päätöksenteossa ja toteutuksessa.

Omaehtoisen osallistumisen merkityksen nuoret ymmärsivät ensinnäkin niin, että nuorten tulisi kokea kahvila ja paja omikseen, yhteisiksi ja kaikille nuorille avoimiksi. Nuorten osallistuminen toiminnan ja palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen ovat tämän saavuttamiseksi tärkeitä lähtökohtia. Osallisuuden kannalta nuoret korostivat toimintaan osallistuvien nuorten päätösvaltaa ja itsenäisiä toimintamahdollisuuksia sekä vastuuta näiden mukaisesti. Kahvilassa ja autopajassa kaikki nuoret osallistuisivat toiminnan periaatteista äänestämällä päättävään yleiskokoukseen. Toiminnan organisoimisesta vastaavassa, aikuisten ja ohjaajien hallinnoimassa johtokunnassa nuorilla olisi yleiskokouksen valitsemat edustajat. Nuoret osallistuisivat myös kahvilan ja autopajan käytännön toiminnan pyörittämiseen. Nuorten mielestä toiminnan mielekkäys ja 'omistajuus' muodostuvat omaehtoisuudesta ja siitä, että nuorten näkemyksillä, toiveilla ja toiminnalla on merkitystä heille olennaisten asioiden osalta.

Toisekseen omaehtoinen osallistuminen merkitsi heille sitä, että osallistuminen ja tekeminen on vapaaehtoista ja luonteeltaan rentoa, innostavaa ja kannustavaa. Luottamus nuoriin, pyrkimys mahdollistaa laaja toiminnan kenttä sekä nuorten oikeus päätösvaltaan ja vastuuseen olivat keskeisiä. Kahvilan ja pajan käytännön toiminnassa ohjaajien ja muiden mukana olevien aikuisten tehtävänä on nuorten ideoimassa mallissa auttaa asioita alkuun, mutta tämän jälkeen vastuun ja toiminnan painopiste siirtyy nuorille ja osallistuminen omaehtoistuu. Lisäksi pajan toimintaa ohjaavat käytännölliset ja periaatteelliset ideat perustuvat siihen, että nuoret tunnistavat omia toiveitaan ja tarpeitaan ja miettivät mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen yhdessä palveluissa toimivien ohjaajien kanssa.

Nuoret ajattelivat, että erilaisissa elämäntilanteissaan nuoret voivat sitoutua eri tavoin toimintaan. Heidän mielestään oli yhtä tärkeää voida osallistua satunnaisesti kuin pitkäjänteisesti. Siksi he pitivät tärkeänä, että nuoret voivat osallistua vahvasti tai kevyesti sitoutuen. Tärkeänä lähtökohtana heillä oli se, että nuorten alueellisessa toiminnassa raja-aidat omaehtoisen ja ohjatun tekemisen sekä harrastamisen, opiskelun ja työnteon välillä liudentuisivat. He ajattelivat raja-aitojen liudentamisen mahdollistavan sen, että yksittäiset nuoret voivat osallistua tarpeitaan vastaavaan toimintaan oman tulkintansa ja elämäntilanteensa mukaisesti. Työt tai opiskelun kahvilassa tai pajalla aloittavat nuoret sitoutuvat niiden ehtojen mukaisesti kuitenkin niin, että nuori saa rauhassa tutustua, kokeilla ja valita itselleen sopivan vaihtoehdon mahdollisimman vapaasti. Nuoren ei tule sulkeutua ulos toiminnasta, vaikka hän ei kykene sitoutumaan johonkin toimintamuotoon. Nuorten näkemyksen mukaan tämä tukee kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien nuorten osallisuutta ja mukana pysymistä.

Palveluissa toimivien tulkinta mahdollisuuksista

Nuorten tavoin palveluiden tuottajat ja niistä vastaavat tarkastelevat läpi aineiston nuorten palveluita nuorten tarpeista ja ongelmista käsin. Suunnitteluprosessin aikana kuitenkin kävi ilmi, että ammattilaisille nuorten asuinalue ja sosiaaliset suhteet eivät ole ensisijaisia palveluiden kehittämisen tai niiden tuottamisen kannalta. Nuorten tarpeet ja ongelmat ovat asiantuntijoille yksilökohtaisia tai yhteiskunnallisia, eivät ensisijaisesti alueellisesti ratkaistavia kysymyksiä. Vallitseva jäsenitys on samanlainen myös muualla, ja nuorten palvelut perustuvat siihen käsitykseen, että yksilöllistävä aktivointi vastaa heidän tarpeitaan työllistymisen ja toimeentulon saamiseksi (Farthing 2015). Ryhmähaastatteluissa tämä näkemys muodostui vallitsevaksi käsitykseksi nuorten tarpeista ja ongelmista:

Asiantuntija 1: Sitten jos Tesomalta halutaan poistaa syrjäytyminen, palveluthan kannattaa viedä pois. Ei ainakaan mitään pajaa sinne luoda kun (--) lähtee pois. ...se perustelu, että nuorten työpaja pitää saada sinne, niin minkä hiton takia. Että ei niitä ole viety sinne lähiöihin muutenkaan. Että ei se nyt niin kauheaa ole hypätä bussiin ja tulla tuonne keskustaan.

Asiantuntija 2: Minä jotenkin näen sen niin, että kyllä niitä voi olla siellä lähellä. Tässä joku nosti esiin sen, että niitä ruohonjuuritason palveluja, jotka voi olla tukemassa jo ennen kun tulipalo on, syttynyt, niin, jos sen kaltaisella palvelulla pystytään tukemaan. Mutta, että sen jälkeen on olemassa joku polku, reitti jonnekin. Että se ei ikään kun passivoi entisestä enemmän sinne, kiinnittymään sinne. On joku malli, jonka kautta sitten ikään kuin..

Asiantuntija 3: ..löytyy polku eteenpäin.

Asiantuntija 2: ..ensimmäinen kiintopiste mikä olisi mahdollisimman lähellä..

Asiantuntija 3: ..helppo mennä ja tavallaan siitä sitten saatat, voimaantumista. (Nuorten palveluiden asiantuntijat, ryhmähaastattelu 1, teemana hyvinvointi.)

Palveluissa toimiville ammattilaisille nuorten ongelmat liittyvät nuorten puutteelliseen toimijuuteen. Samalla ryhmähaastatteluihin osallistuneet tunnistavat tesomalaiset nuoret varsin yhdenmukaisena ryhmänä. Tesomalla asuvien nuorten keskeinen uhka on, että he kiinnittyvät asuinalueelle, joka ei tarjoa heille normaalin elämisen mahdollisuuksia. Sosiaalisten ongelmien leimaamalla alueella toimiminen ja sinne jääminen tekee nuorista passiivisia. Tesomaan kiinnittyminen merkitsee sitä, että nuoret syrjäytyvät yhteiskunnasta. Nuorten tarpeiksi he tunnistavat sen, että heille tarjotaan tukea oikeiden ratkaisujen tekemiseen. Näin he kykenevät muuttumaan ja siirtymään pois lapsuuden maisemista. Paikalliset palvelut ovat tarpeen, kunhan ne mahdollistavat nuorten siirtymisen alueelta eteenpäin. Yhteiskuntaan kiinnittyminen merkitsee haastatteluissa palveluiden tai työelämän piirissä toimimista muualla kuin Tesomalla. Sosiaalisen osallisuuden sijaan korostuu taloudellisen osallisuuden puute.

Sama ajatusrakenne ilmeni neuvotteluissa, joita kävimme nuorisokahvilan ja autopajan toteuttamiseksi Tesomalla. Se jäseni myös ESR-hankehakemusta, jonka lähtökohtana oli rahoituksen hakeminen nuorten ideoiman paikallisen toimintamallin kokeilemiseksi. Hankehakemuksessa Tesomalla toteuttavan pajan tavoitteeksi määrittyi nuorten aktivoiminen. Tämä merkitsi sitä, että nuoret osallistuisivat ja kiinnittyisivät toimintaan hanketyöntekijöiden avulla, eivät nuorten sosiaalisten suhteiden kautta. Edelleen hankkeen tavoitteena oli saattaa kaikki nuoret eteenpäin mielekkäisiin palveluihin. Hankehakemuksessa palveluketjuun ohjaaminen ja kiinnittyminen esitettiin tavoitteeksi myös niissä tilanteissa, joissa

palvelujärjestelmän edellyttämä toiminta on ristiriidassa nuoren oman ajattelun, tilanteen, toiveiden ja suunnitelmien kanssa.

Tutkimushankkeen edetessä kävikin hyvin selvästi ilmi, että palvelujärjestelmässä toimivien näkökulmasta nuorten meidän mielestämme varsin maltilliset ja järkevät ajatukset tavoiteltavasta toiminnasta osoittautuivat monin tavoin mahdolltomiksi toteuttaa. Sosiaalisten innovaatioiden lähtökohdasta suunnitteluryhmän nuorten tieto ja ymmärrys tesomalaisten nuorten tarpeista merkitsee sitä, että palveluissa toimivat asiantuntijat kykenevät tuottamaan nuorten paikallisia tarpeita vastaavia ja heidän konkreettista ja erityistä osallisuuttaan vahvistavia palveluita. Käytännön palveluiden suunnittelussa ja toimeenpanossa asiantuntijoiden toimintaa ohjasi kuitenkin varsin vastakkainen tavoite siitä, että nuoret toimivat palvelujärjestelmän edellyttämällä tavalla. Nuorten tunnistamat tarpeet paikallisuudesta, sosiaalisista suhteista ja erilaisten toimintojen limitty- misestä eivät soveltuneet sen miettimiseen, millainen palveluiden järjes- tämisen tapa toimisi tämänkaltaisista tarpeista lähtien. Mahdolltomiksi ideoiksi palveluissa toimivien näkökulmasta osoittautuivat erityisesti nuorten omaehtoinen osallistuminen palveluiden suunnitteluun, harras- tusten sekä työllisyys- ja koulutuspalveluiden välisen rajan liudentaminen, eriasteinen sitoutuminen sekä nuorten toimintaa ja vastuuta korostavat toimintakäytännöt.

Nuorten palvelut vastaavat monella tavalla syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin kohdistuvaan yhteiskunnalliseen huoleen. Huoli kohdistuu yksi- lön elämään kasaantuviin, erityisesti taloudellisen osallisuuden puutteisiin. Pelkona on, että työttömyys, toimeentulo-ongelmat ja elämänhallin- taan liittyvät ongelmat syrjäyttävät yksittäisen nuoren yhteiskunnasta (Valtioneuvoston kanslia 2013). Huoli perustelee sitä, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella tai muutoin heikossa asemassa olevat nuoret kaipaavat palveluiden ja asiantuntijoiden interventioita työ- ja toiminta- kyvyn vahvistamiseksi. Nuorten oma toimijuus jää varjoon, ja palveluissa työskentelevien toimijuus korostuu. Nuorten toimijuuden ja sen tukemi- sen merkitys ei tavoittele osallistumista ja omaehtoisuutta vaan sosiaalisia tai taloudellisia päämääriä kuten toimeentulotuen käytön vähenemistä, työmarkkinoille pääsyä ja verojen maksamista tulevaisuudessa. Kun nuorten palveluiden tehtävänä on torjua syrjäytymistä sekä tukea työ- ja toimintakykyä, nuorten osallistumisesta palveluihin tulee pakollista ja ulkoapäin määrättyä (ks. esim. Keskitalo 2007). Suunnitteluprosessin

aikana kävi selkeästi ilmi, että palveluiden rahoituksen keskeinen perusta on palvelujen velvoittavuus. Nuoret eivät itse valitse osallistumista, vaan nuorten osallistuminen perustuu asiantuntijoiden tulkintaan palvelutarpeesta. Nuoret ovat toiminnan kohteita, eivät sen määrittäjiä. Tämä on vastakkainen lähtökohta tesomalaisten nuorten käsitykselle siitä, miten heikossa asemassa olevien nuorten tarpeisiin on mahdollista vastata.

Nuorten palveluiden toimintamallit ja yksittäisille nuorille tarjolla olevat palvelut määritellään monitoimijaisissa viranomais- ja palveluverkostoissa (Määttä & Keskitalo 2014). Nuorten osallistuminen palveluiden suunnitteluun tai niiden toteutukseen edellyttää sitä, että viranomaiset ja palveluntuottajat kutsuvat osallistujat mukaan ja jakavat omaa päätös- ja toimintavaltansa nuorten kanssa (Vehviläinen 2006; Strokosch & Osborne 2016). Nuoret eivät oma-aloitteisesti voi osallistua palveluiden suunnittelu- ja uudistusprosesseihin. Vaikka nuoret nähdään palveluiden asiakkaina, he eivät ole se taho, joka käyttää palveluissa maksavan asiakkaan valtaa (ks. esim. Häikiö 2010). Tosiasiallinen maksava asiakas on hankerahoittaja tai palveluiden tilaaja, jolloin asiakkaiden sijaan nuoret ovat palveluiden kohderyhmä. Rahoituskanavien siiloutuneisuus merkitsee sitä, että nuorten palvelujärjestelmä on pirstaleinen käyttäjän näkökulmasta (Aaltonen ym. 2015) ja monitoimijainen palveluiden tuottajien näkökulmasta (Määttä & Keskitalo 2014). Kun nuorten työllistymispalvelut, koulutuspalvelut, sosiaalipalvelut ja vapaa-aikaan liittyvät toiminnot saavat rahoituksensa eri lähteistä, näiden palveluiden välisiä raja-aitoja on vaikea liudentaa nuorten toivomalla tavalla. Palveluiden suunnittelussa ja toimijoiden välisessä yhteistyössä keskeiseksi kysymykseksi muodostuu palvelujärjestelmän sisäinen työnjako: Mikä taho tekee mitäkin toimintaa koskevat päätökset? Missä suhteessa kukin taho kustantaa palvelusta aiheutuvat kulut? Rahoituskanavien siiloutuneisuus merkitsee sitä, että on vaikea tarkastella tilannekohtaisesti sitä, millainen toiminta ja palvelu voisi vastata nuorten tarpeisiin ja lisätä heidän osallisuuttaan. Erilaisten palveluiden rajoja liudentavia malleja on vaikeaa toteuttaa.

Sosiaalisesti innovatiivisia, käyttäjien tarpeista syntyviä uudenlaisia toimintamalleja rajaa siten se, että palveluiden tuottajien näkökulmasta palveluita rahoittavat tahot määrittävät merkittäväällä tavalla sitä, miten nuorten palvelut on mahdollista käytännössä järjestää ja miten nuorten kanssa toimitaan. Palveluita tuottavat tahot, vaikka olisivat itsenäisiä kolmannen sektorin toimijoita, eivät kykene rahoittamaan palveluita ilman

ulkopuolista rahoitusta. Esimerkiksi hankerahoitukset ja kilpailutukset ohjaavat sitä, kuka saa tuottaa palveluita, miten niitä tuotetaan ja kenelle ne ovat tarjolla (Juhila ym. 2013). Palveluntuottajien täytyy vakuuttaa rahoittaja siitä, että heidän tarjoamansa palvelu vastaa rahoittajan määrittelemään palvelutarpeeseen tai ongelmaan.

Tämä heijastui suunnitteluprosessiin ja siihen, mitä palveluiden tuottajat pitivät mahdollisena. Kun esitimme palveluita tuottavien tahojen kanssa pidetyssä suunnittelupalaverissa, että nuorten Tesomalleideoiman palvelukokonaisuuden keskeinen lähtökohta on vapaaehtoinen osallistuminen ja sitoutuminen, saimme kuulla, että kukaan ei ole valmis maksamaan sellaisesta palvelusta, johon ei sisälly pakkoa. Palveluiden tuottajat eivät pitäneet mahdollisena sitä, että ulkopuolinen rahoittaja haluaisi rahoittaa nuorten omaehtoista olemista ja harrastamista tai palveluita, joissa palveluiden tuottajat tukisivat yhteisöllistä toimintaa, sosiaalista osallisuutta tai antaisivat nuorille päätäntävaltaa. Hankehakemuksen tekijöiden näkökulmasta nuorten ideat moottoripajasta ja nuorisokahvilasta haastoivat käsityksen tuloksellisesti mitattavista nuorten palveluista eivätkä tarjonneet ennakoitavia tuloksia. Toimintamalli ei tuntunut uskottavalta. Näin Tesoman nuorten ideat muuntuivat alkuperäisten ideoiden vastaiseksi suunnitelmaksi. Tähän vaikutti varmasti myös se, että palveluissa työskentelevät eivät tunnistaneet mahdolliseksi sitä, että he olisivat suunnitelleet hankehakemuksen yhdessä nuorten suunnitteluryhmän kanssa tai tavanneet nuoria hankesuunnitelman kehittämiseksi. Sosiaalisesti innovatiivinen, nuorten tarpeisiin perustuva palveluiden suunnittelu jäi tässä tapauksessa puolitiehen niin, että tutkijoina toimimme viestinviejänä nuorten ja asiantuntijoiden välillä.

Nuorten palveluiden tavoitteeksi toiminnan mahdollistaminen

Olemme tarkastelleet tesomalaisten nuorten omaehtoista osallistamista palveluiden suunnitteluun sosiaalisten innovaatioiden näkökulmasta kiinnittäen erityisesti huomiota siihen, miten nuoret tunnistavat tarpeita ja niihin vastaavia toimintatapoja sekä siihen, miten palveluissa työskentelevät mahdollisuuksia vastata näihin tarpeisiin. Sosiaaliin innovaatioihin ja niitä tuottaviin palveluiden suunnittelukäytäntöihin

suhtaudutaan yleisesti myönteisesti. Niiden nähdään ratkaisevan yhteiskunnallisia ongelmia ja tarjoavan etuja palveluiden tuottajille ja niiden käyttäjillekin. Käytännössä yhteiskunnallisia ongelmia uudella tavalla ratkaisemaan pyrkivien sosiaalisten innovaatioiden aikaansaaminen ja ylläpitäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi. Näin kävi myös nuorten suunnitteluryhmän alueellisten nuorten palveluiden ideoille.

Nuorten tunnistamat vapaaehtoisen osallistumisen ja taloudellisen osallisuuden uudenlaisen vahvistamisen tarpeet sekä sosiaalisen osallisuutta korostavat käytännöt olivat ristiriidassa palvelujärjestelmän toimintaperiaatteiden kanssa. Palveluissa nuorten tarpeiden määrittäminen on asiantuntijoiden, ei nuorten itsensä tehtävä niiden kohderyhmänä (Sahonen ym. 2014). Nuorten tunnistamat tarpeet eivät siten tuntuneet palveluissa toimivista asiantuntijoista varsinaisesti tarpeilta. Kun nuoret näkevät ongelmaksi tekemisen ja työn puutteen asuinalueella, nuorten palveluissa työskentelevien näkökulmasta nuorten ongelmana on yksilöllisen toimijuuden puute ja alueelle jääminen. Nuorten tunnistetut tarpeet liittyvät palveluissa tutkintotavoitteiseen koulutukseen osallistumiseen ja johdonmukaiseen työelämään siirtymiseen tai vaihtoehtoisesti kuntoutustarpeessa olevien nuorten elämänhallinnan palauttamiseen. Siinä missä nuoret näkevät tesomalaisten nuorten tarpeet jokapäiväisinä ja omasta toiminnastaan käsin, ammattilaiset näkevät nuorten tarpeet abstraktimmin yksilöllisinä, tulevaisuuden horisontissa ja yhteiskunnallisista tavoitteista käsin. Palveluissa työskentelevistä nuorten suunnittelemat palvelut eivät siten näyttäytyneet kovin innovatiivisilta, vaan kykenemättömiltä ratkaisemaan nuorten ongelmia.

Näiden tulosten perusteella sosiaalisesti innovatiivisten palveluiden aikaansaaminen edellyttää asiantuntijuuden ja nuorten toimijuuden ymmärtämistä uudella tavalla sekä resurssien ja määrittely- ja toimintavallan jakoa uusin periaattein. Ensimmäisenä ehtona uudenlaisten palvelukokeilujen aikaansaamiseksi on niiden näkeminen toivottavina ja mahdollisina. Yhtenä herätteenä tähän voisi olla palveluissa vallitsevien valtasuhteiden tunnistaminen ja ymmärrys siitä, että palveluita määrittävät kulttuuriset jäsennykset voivat olla ristiriidassa niitä käyttävien omien tulkintojen kanssa. Nuoret tunnistavat ongelmat eri tavoin kuin palveluissa työskentelevät asiantuntijat. Sosiaaliset innovaatiot mahdollistava asiantuntijuus perustuu siihen, että se avaa nuorten kasvua ja oppimista tukevia toimintamahdollisuuksia. Tällöin nuorten palvelut eivät pyrkisi

vain määrällisesti mitattavaan koulutukseen, työllistymiseen tai palvelusta-palveluun-poluttamiseen vaan huomioisivat täysi-ikäisten nuorten moniulotteisen osallisuuden ja osallistumisen tässä ja nyt.

Tämä edellyttää ammattilaisten luottamusta siihen, että osallistuminen ja yhteistoiminta itsessään tuottaa hyvinvointia ja osallisuutta koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville nuorille, ja tätä kautta myös johdattaa nuoria tulevaisuudessa koulutukseen ja työmarkkinoille. Lisäksi se edellyttää sitä, että palveluissa työskentelevät ymmärtävät ja tunnistavat yhteiskunnallisen eriarvoisuuden merkityksen nuorten toimijuuden muokkaajana (Farthing 2016). Yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevilta nuorten taloudellinen osallisuus on olematonta. Eriarvoisuus ei kuitenkaan ole vain rahan puutetta. Se on myös sitä, että marginaalisessa asemassa olevilla nuorilla on rajalliset mahdollisuudet osallistua ja olla osa yhteiskuntaa (Häikiö & Snellman 2017). Nuorten poliittinen osallisuus rajautuu hyvin kapeaksi, tuskin tunnistetuksi osallisuuden piirteeksi nuorten ja asiantuntijoiden tulkinnoissa. Palveluiden järjestämisen näkökulmasta toimijuuden esteiden nähdään pääosin sijaitsevan yksilöissä itsessään. Nuorilla itsellään on vahvempi käsitys oman toimintansa sosiaalisista ja rakenteellisista reunaehdoista ja rajoitteista, mutta yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuudet avautuvat heille pääasiassa palveluiden kautta.

Sosiaalisten innovaatioiden hyödyntäminen palvelusuunnittelussa on haaste siiloutuneelle monitoimijaiselle järjestelmälle. Muutokseen ei riitä yhden palvelun uudistaminen (Vehviläinen 2006; Moulaert ym. 2013). Nuorten palveluiden monimutkaisessa verkostossa tarvitaan yhteistyötä ja palveluiden koordinaatiota, mikä ei onnistu, jos eri toimijat käyvät keskenään kilpailua resursseista. Rahoittajilla ja tilaajilla on määrittelyvaltaa sen suhteen, minkälaiset palveluiden tavoitteet ja niiden mukaiset toimintamallit ovat mahdollisia. Koska nuorten palveluissa rahoittajia ja tilaajia on useita, yksittäisten palveluiden tavoitteet vaihtelevat tilannekohtaisesti ja erilaisille nuorille tarjottavien palveluiden välillä. Sosiaalisesti innovatiivisessa järjestelmässä rahoituksen perustana tulee olla yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan mahdollistaminen, ei sen rajoittaminen. Tällainen lähestymistapa hyötyisi systemaattisesta tutkimuksesta, joka ottaisi tavoitteeksi keinojen luomisen siihen, että palveluiden käyttäjät osallistuvat tarpeiden määrittelyyn ja palveluiden suunnitteluun sekä siihen, että palveluiden tavoitteet ja keinot määritellään sosiaalisia innovaatioita tukeviksi.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 160. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Farthing, Rys (2016) Writing in a role for structure: low-income young people's dual understanding of agency, choice and the welfare state. *Journal of Youth Studies* 19 (6), 760–775.
- Farthing, Rys (2015) Low-income young people's problematic relationship with individualised policy in England. *Journal of Youth Studies* 18 (10), 1366–1381.
- Gallouj, Faïz & Djellah, Faridah (2010) *The Handbook on Innovation and Service. A Multi-disciplinary Perspective*. Cheltenham, UK ja Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Gerometta, Julia & Häussermann, Hartmut & Longo, Giulia (2005) Social innovation and civil society in urban governance: Strategies for an inclusive city. *Urban Studies* 42 (11), 2007–2021.
- Grimm, Robert & Fox, Christopher & Baines, Susan & Albertson, Kevin (2013) Social innovation, an answer to contemporary societal challenges? Locating the concept in theory and practice. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 26 (4), 436–455.
- Häikiö, Liisa (2010) The diversity of citizenship and democracy in local public management reform. *Public Management Review* 12 (3), 363–384.
- Häikiö, Liisa & Leino, Helena. (2014) Tulkitsevan politiikka-analyysin lähtökohdat. Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press, 9–30.
- Häikiö, Liisa & Fraisse, Laurent & Adam, Sofia & Jolanki, Outi & Knutagård, Marcus (2017) The Janus Face of Social Innovation in Local Welfare Initiatives. Teoksessa Flavia Martinelli & Anneli Anttonen & Margitta Mätzke (toim.) *Social services disrupted*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, tulossa.
- Häikiö, Liisa & Snellman, Karita (2017) Lähiössä asuvien nuorten osallistuminen. Käsikirjoitus toimitettuun teokseen, ilmestyy 2017.
- Juhila, Kirsi & Günther, Kirsi (2013) Kunnan, järjestöjen ja asiakkaiden oikeudet ja velvollisuudet tilaaja-tuottajamallissa: tutkimus asumispalvelujen tarjouspyyntöasiakirjoista. *Janus* 21 (4), 298–313.
- Kallinen, Yrjö & Häikiö, Liisa (2016) *Nuoret palveluiden suunnittelussa. Tutkitusti parempi lähiö*. Asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu. Helsinki: Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus & Ympäristöministeriö, 52–56.
- Keskitalo, Elsa (2007) Individualizing welfare provision: the integrated approach of the Finnish activation reform. Teoksessa Bjørn Hvinden & Håkan Johansson (toim.) *Citizenship in Nordic Welfare States. Dynamics of choice, duties and participation*. Lontoo & New York: Routledge, 67–79.
- Mager, Birgit (2009) Service design as an emerging field. Teoksessa Satu Miettinen & Mikko Koivisto (toim.) *Designing Services with Innovative Methods*. Helsinki: University of Art and Design.

- Manzini, Ezio (2014) Making things happen: Social innovation and design. *DesignIssues* 30 (1), 57–66.
- Moulaert, Frank & Swyngedouw, Erik & Martinelli, Flavia & Gonzalez, Sara (eds) (2010) *Can Neighbourhoods Save the City? Community Development and Social Innovation*. Lontoo: Routledge.
- Moulaert, Frank & Ailenei, Oana (2005) Social economy, third sector and solidarity relations. A conceptual synthesis from history to present. *Urban Studies* 42 (11), 2037–2053.
- Moulaert, Frank & MacCallum, Diana & Mehmood, Abid & Hamdouch, Abdelillah (toim.) (2013) *The International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*. Cheltenham, UK ja Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa (2014) Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 197–207.
- Nieminen, Ari & Tarkiainen, Ari & Vuorio, Elina (toim.) (2014) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177.
- Notkola, Veijo & Pitkänen, Sari & Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika & Harkko, Jaakko & Korkeamäki, Johanna & Lehtikoinen, Tuula & Lehtoranta, Pirjo & Puumalainen, Jouni & Ehrling, Leena & Hämäläinen, Juha & Kankaanpää, Eila & Rimpelä, Matti & Vornanen, Riitta (2013) Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/trvj_1+2013.pdf (Viitattu 9.6.2017.)
- Sahonen, Pia & Vuorio, Elina & Kivistö, Hanna & Knuuttila, Juha (2014) Asiakaslähtöisyys nuorten aikuisten hyvinvointipalveluiden kehittämisessä. Teoksessa Ari Nieminen & Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177.
- Sangiorgi, Daniela (2011) Transformative Services and Transformation Design. *International Journal of Design* 5 (2), 29–40.
- Strokosch, Kirsty & Osborne, Stephen (2016) Asylum seekers and the co-production of public services: Understanding the implications for social inclusion and citizenship. *Journal of Social Policy*, 45 (4), 673–690.
- Tarkiainen, Ari (2014) Uusi julkinen sektori – sosiaalisten innovaatioiden reunaehdot puntarissa. Teoksessa Ari Nieminen & Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177, 150–163.
- Valtioneuvoston kanslia (2013) *Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämisessä?* Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raportteja 78.
- Van Aerschot, Lina & Karhu, Suvi & Snellman, Karita & Häikiö, Liisa (2016a) Tesomalaisten nuorten osallisuutta vahvistavat palvelut. *Tutkitusti parempi lähiö – asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu*. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus & Ympäristöministeriö, 48–51.

- Van Aerschot, Lina & Snellman, Karita & Häikiö, Liisa & Kallinen, Yrjö (2016b) Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen Lähiössä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 540–550.
- Vehviläinen, Jukka (2006) *Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt*. Helsinki: Opetushallitus.
- Wagenaar, Hendrik (2014) *Meaning in action. Interpretation and Dialogue in Policy Analysis*. Lontoo: Routledge.
- Yanow, Dvora (1996) *How does a policy mean? Interpreting policy and organizational action*. Washington: Georgetown University Press.